अक्षर वाङ्मय

अंक : ६१

वर्ष : सोळावे जुलै-ऑगस्ट-सप्टेंबर २०२५ अंक : पहिला

संपादक
डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी

ISSN -2229-4929

Akshar Wangmay Drama Special Issue

Experimental Drama : Indian & International

July 2012 to March 2013

अक्षर वाङ्मय

नाट्यविशेषांक

प्रायोगिक नाटक : भारतीय आणि जागतिक

जुलै २०१२ ते मार्च २०१३

संपादक
डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी

आर. एन्. आय. फॉर इंडिया नवी दिल्ली
र. नं. - MAHMAR-36829-2010

ISSN – 2229-4929
UGC Approved and
Peer Reviewed Journal

अक्षर वाङ्मय

अंक ६१

वर्ष : सोळावे   अंक : पहिला

जुलै-ऑगस्ट-सप्टेंबर २०२५

संपादक
डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी

कार्यकारी संपादक
डॉ. शिवाजीराव देशमुख

मार्गदर्शक
डॉ. अरुण प्रभुणे

संपादक मंडळ

डॉ. विजय वारकड **डॉ. दीपक चिद्दरवार**
डॉ. रत्नाकर बेडगे **डॉ.अंजली मस्करेन्हस**

अमेरिकेतील समन्वयक
रमेश देशपांडे • सोनाली जांभेकर

प्रकाशक : सौ. रेखाताई नानासाहेब सूर्यवंशी, प्रतीक प्रकाशन,
'प्रणव', रुक्मे नगर, थोडगा रोड, अहमदपूर ४१३५१५.
मुद्रक : श्री. जे. प्रिंटर्स, प्रा.लि., १४१६, सदाशिव पेठ, पुणे-४११ ०३०
साहित्य व वर्गणी पाठविण्याचा पत्ता : डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी
'प्रणव', रुक्मे नगर, थोडगा रोड, अहमदपूर, ता. अहमदपूर
जि. लातूर ४१३५१५. भ्रमणध्वनी : ९४२३६५५८४१
E-mail : suryawanshinanasaheb67@gmail.com.

वार्षिक वर्गणी : रु. ५००/-   **द्विवार्षिक वर्गणी :** रु. ९००/-
पंचवार्षिक वर्गणी : रु.२०००/-   **अंकाचे मूल्य :** रु. १२५/-

---

* महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकाच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले असले तरी या नियतकालिकातील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.
* या अंकातील लेखांतून व्यक्त झालेल्या लेखकांच्या मतांशी संपादक, संपादक मंडळ, प्रकाशक व मुद्रक सहमत असतीलच असे नाही.

R. N. I. FOR INDIA New Delhi
R. No. – **MAHMAR-36829-2010**

ISSN – 2229-4929
UGC Approved and
Peer Reviewed Journal

AKSHAR WANGMAY

ISSUE 61

Year : 16 Volume : 1

July-August-September 2025

Editor-in-Chief
Dr. Nanasaheb Suryawanshi

Executive Editor
Dr. Shivajirao Deshmukh

Advisor
Dr. Arun Prabhune

Editorial Board

Dr. Vijay Warkad
Dr. Ratnakar Bedge
Dr. Deepak Chiddarwar
Dr. Anjali Mascarenhas

U.S.A. Coordinator
Ramesh Deshpande • Sonali Jambhekar

Publisher : Sou. Rekhatai Nanasaheb Suryawanshi, Pratik Prakashan, ‘Pranav’, Rukme Nagar, Thodga Road, Ahmedpur 413515
Printer : Shri. J. Printers Pvt.Ltd. 1416, Sadashiv Peth, Pune 411 030

Address for sending articles and fees : Dr. Nanasaheb Suryawanshi
‘Pranav’, Rukme Nagar, Thodga Road, Ahmedpur 413515
District : Latur
Mobile phone : 9423655841
E-mail : suryawanshinanasaheb67@gmail.com

Subscription Rates Yearly : Rs. 500/- **Five Years :** Rs. 2000/-
Two years : Rs. 900/- **Current Volume :** Rs. 125/-

---

* Maharashtra State Literary and Cultural Board has granted funds for the Publication of this Journal. But Maharashtra State Literary and Cultural Board has not been responsible for writers opinion in this Journal.
* The content and opinions expressed in the articles are the views of the authors and do not necessarily reflect the views and opinions of the periodical’s Editorial Board, publisher or the advisor. The authors are solely responsible for the facts and accuracy of the content of the articles.

अनुक्रम

- संपादकीय ------------------------------------ ४
- मुखपृष्ठाविषयी ----------------------------------- ०६
- जागतिक अंगाईगीत विशेषांक-भाग-२ ----------------- २३

  मुलाखत डॉ. तारा भवाळकर
- समर्थ रामदासांचे 'आनंदवनभुवन' : वाराणसी अर्थात काशी -----५७

  डॉ. प्रमोद पडवळ
- गोंधळाची प्राचीनता -------------------------------- ६२

  डॉ. अंजली मस्करेन्हस
- अरण्यवाचक मारुती चितमपल्ली ह्यांचे साहित्य विश्व ----------- ६८

  डॉ. कोमल ठाकरे
- साहित्य आणि मानवी जीवनाचा उत्कर्ष ----------------- ७८

  सुचित्रा संग्राम सोनलकर
- फुलांचे दिवस (ललित लेख)------------------------- ८५

  अर्चना मिरजकर
- सामाजिक व साहित्य क्षेत्रातील पत्नींची आत्मचरित्रे : एक दृष्टिक्षेप - ८९

  राजेंद्र भोसले
- कष्टकरी श्रमकऱ्यांचे लेखक : महादेव मोरे ---------------- ९८

  डॉ. तानाजी राऊ पाटील
- समकालीन जगण्यातला धुमसणारा बहुस्तरीय आशय
  साकारणारी कादंबरी 'अयोध्या' ------------------- १०४

  फ. म. शहाजिंदे
- रघुराज मेटकरी यांच्या साहित्यातील सामाजिक मूल्ये -------- ११२

  डॉ. वामन जाधव
- 'नांद्या लिलूचा' कृतार्थ जीवन साफल्याचा संपत आलेख ----- ११७

  डॉ. नेहा सावंत
- 'भंडारभोग' : जोगत्यांच्या जीवनाचा भोग --------------- १२५

  डॉ. संजय कांबळे
- अंगाईगीत प्रतिक्रिया ------------------------- १३४
- 'अक्षरवाङ्मय'चे नूतन व नूतनीकरण केलेले वर्गणीदार ------- १३८
- संपादक मंडळ ------------------------------ १४०

संपादकीय

षोडशवर्षे स्वागतम् ।
'अक्षरवाङ्मय'स्य पञ्चदश वर्षाणि व्यतीतानि ।

स्वागत करी वर्ष सोळावे । वर्षे पंधरा सरली सुखे ।
वरीस आनंदाचे हे असे । घेउनि प्रकल्पां येई नवे ।

'अक्षर वाङ्मय'ने १५ वर्षांचा मोठा कालखंड अगदी सहज पार केला. या गत वर्षांचे सिंहावलोकन केले तर आम्ही साध्य करू शकलेल्या काही ठळक गोष्टी जाणवतात त्या अशा :

* या सर्व वर्षांत प्रत्येक वर्षी विनाखंड नियत वेळात आम्ही अंक प्रकाशित करू शकलो.
* म्हणूनच गत १५ वर्षात आम्ही एकूण ६० अंक प्रकाशित केले.
* काही जोड-अंकांसह या ६० अंकांत ६ अंक हे विशेषांक होते.
* १६ व्या वर्षातला सदर अंक हा ६१ वा अंक आहे.
* या सर्व अंकांतून एकूण ७९७४ पृष्ठांचा दर्जेदार मजकूर आम्ही वाचकांपर्यंत पोहोचवू शकलो आहोत.
* 'अक्षर वाङ्मय'च्या प्रत्येक अंकाचे मुखपृष्ठ अर्थपूर्ण छायाचित्राने सजवणे आणि तत्संबंधित मुखपृष्ठकथा.... देणे हे 'अक्षर वाङ्मय'चे वैशिष्ट्य राहत आले आहे.
* आजवर एकूण ४९ मुखपृष्ठकथा... आम्ही प्रकाशित केल्या. या सर्व मुखपृष्ठकथांच्या मजकुराची पृष्ठसंख्या ६८४ आहे.
* आजवरच्या प्रत्येक अंकांतून अनेक देशी आणि विदेशी मान्यवर संशोधक अभ्यासकांचे विविध वाङ्मय प्रकारांवरील लेखन आम्ही प्रकाशित केले.
* प्रत्येक वर्षी सभासद संख्या वर्धिष्णू राहत आली आहे.
* देशी आणि विदेशी देणगीदारांनी 'अक्षर वाङ्मय'ला अनेकदा उदार हस्ते देणग्या देऊन बहुमोल सहकार्य केले आहे.

* ‘अक्षर वाङ्मय’ची आजवरची वाटचाल सभासदांच्या भरघोस आश्रयामुळे अतिशय सुकर झाली हे उघड आहे.

‘अक्षर वाङ्मय’चा हा ६१ वा अंकही वैशिष्ट्यपूर्ण वाटावा असाच आहे.

यावेळी एका आगळ्या-वेगळ्या छायाचित्राला मुखपृष्ठावर स्थान देण्यात आले आहे. प्राचीन मेसोपोटेमियाच्या सुमेर संस्कृतीतील लेखन-ज्ञानदेवी ‘निसाबा’च्या मुखपृष्ठावरील शिल्पचित्राच्या निमित्ताने ‘सरस्वती’ विषयाचा आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील तुलनात्मक विचार केला आहे. हा विचार जरी मर्यादित प्रमाणात केलेला असला तरी असा तौलनिक विचार करण्यास प्रवृत्त करणारा हा लेख आहे. भारतीय ज्ञानदेवता सरस्वती आणि जगातील अन्य प्राचीन संस्कृतीतील ज्ञानदेवता यांच्या तौलनिक अभ्यासाचे सूचन ‘अक्षर वाङ्मय’मधून करता आले याचा आम्हाला विशेष आनंद आहे.

मनात असूनही काही अपरिहार्य कारणांमुळे ‘अक्षर वाङ्मय’चा ‘अंगाईगीते : भारतीय आणि जागतिक – भाग २’ हा विशेषांक आम्ही अद्यापी प्रकाशित करू शकलो नाही. या अंकासाठी डॉ. अरुण प्रभुणे यांनी अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाच्या विद्यमान अध्यक्ष, मराठीतील ख्यातनाम लेखिका आणि संशोधिका डॉ. तारा भवाळकर यांची मुलाखत घेऊन ठेवली होती. ‘अंगाईगीते : भारतीय आणि जागतिक – भाग २’ या विशेषांकाच्या प्रकाशनाचा विलंब लक्षात घेऊन डॉ. भवाळकर यांची ती मुलाखत आम्ही सदर अंकात प्रकाशित करीत आहोत. यामुळे डॉ. भवाळकर यांचे सादर विषयावरील मौलिक विचार वाचकांना काहीसे आधीच समजू शकण्यास मदत होऊ शकेल असे वाटते.

याशिवाय डॉ. प्रमोद पडवळ यांचा प्राचीन साहित्यातील समर्थ रामदासांच्या ‘आनंदवनभुवन’वरील वैशिष्ट्यपूर्ण लेख, गोंधळाच्या प्राचीनतेचा विचार करणारा लोकसाहित्यावरील डॉ. अंजली मस्करेन्हस यांचा लेख, अर्चना मिरजकर यांचा ‘फुलांचे दिवस’ हा ललित गद्यात्मक लेख, अर्वाचीन वाङ्मयावरील लेखांत डॉ. कोमल ठाकरे, सुचित्रा सोनालकर, राजेंद्र भोसले आदींचे लेख आणि परीक्षणे यांनी परिपूर्ण असलेला सदर अंक आहे. अशा लेखांबरोबरच मुखपृष्ठकथेच्या निमित्ताने विद्यादेवी ‘सरस्वतीं’चा केलेला तौलनिक विचार आणि डॉ. भवाळकर यांची मुलाखत असलेला हा अंक अन्य अंकांप्रमाणेच अभ्यासू वाचकांना संग्राह्य वाटू शकेल असे वाटते.

...ecalling
...n lectures on
...attleship Potemkin
...hich started me on
...inema –
An (unofficial) student
Ashish Rajadhyaksha

Thums Up
You & the FTII
Farhad Ostovani
[Iran–FTII]
21-9-92

I remember this

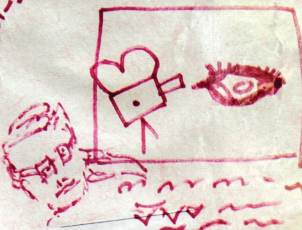

21/9/92

I was your
student
from a
distance
but learnt
a lot –
Tom Alter

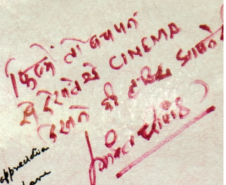

Independent

MONDAY, 21 SEPTEMBER 1992

An unending passion

A novel film festival has been running in Bombay for the last week — Screen Unit has been showing the graduate diploma films of FTII alumni. As a finale to the festival, Prof Satish Bahadur will be honoured this evening at the Films Division preview theatre. **Amrit Gangar** profiles one of our best known teachers of cinema

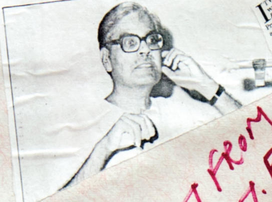

For all of us who came about good cinema in India, PROF BAHADUR'S contribution to film appreciation has been immense. I have long been an admirer of him, and wish him all the best.
Hemendra ...

Our thanks for introduction to the strange and beautiful world of analytic discussions
Bimal Dutt.

A whole cinema arose in association with you! Reading the remarks on this sheet of paper, it appears that some of your students are cleverer than others!!
THANKS
Mani Kaul

WE LEARNT FROM AFAR. A LOT. FROM YOU SCREEN UNIT ES

THANKS FOR EVERYTHING AND MORE
Sanjiv

Being away from you has been most difficult

Sept 21, 1992 – Bombay
Thankyou for the long years you gave to make our lives rich
Nandini

I ask for your forgiveness
love you very much
Kamal

May you live forever!
Kumar Shahani
21.9.92

I missed getting into institute but as you rightly mentioned I "we all" have been doing it here at SCREEN UNIT seeing films and learning to make it. Hassan Kutty.

We will carry your torch
Amrit

SEE CINEMA & TALK 'CINEMA' THAT IS SATISH BAHDUR
Tyarenkondra

I've been inspired by you 'by marriage' so to say. Thank you
Sham...
21.9...

Thanks for making us aware of the space beyond the ☐ frame
Navroze ...

You are beyond words.
Baba

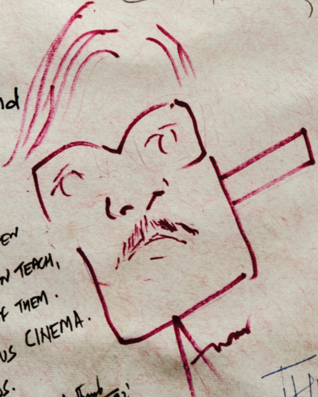

I would like Mrs. Bahadur to know how we feel & continue to feel.
With gratitude
Arun
21.9.92.

I made him act.
Mohan

We have heard the magic of your vocal cords, now we are waiting for your print magic.
Kishore

All the best wishes to you
Sanjay
21/9/92

THERE ARE VERY FEW TEACHERS WHO CAN TEACH, YOU ARE ONE OF THEM. YOU TAUGHT US CINEMA.
WITH REGARDS.
– Vishnu Mathur '92

YOU INTRODUCED ME TO CINEMA AND THAT BROUGHT VISHNU INTO MY LIFE. THANK YOU.
Lakshmi
15 Oct. '92

THE FTII STUDENTS ARE NO LESS GO...
THANKS TO THE "TEACH...

to Satish Saheb – teacher of ...

RNI - No. MAHMAR 36829-2010 ISSN -2229-4929
Post Registration No. Akshar Wangmay - L/2/RNP/OMD-377/2024-2026

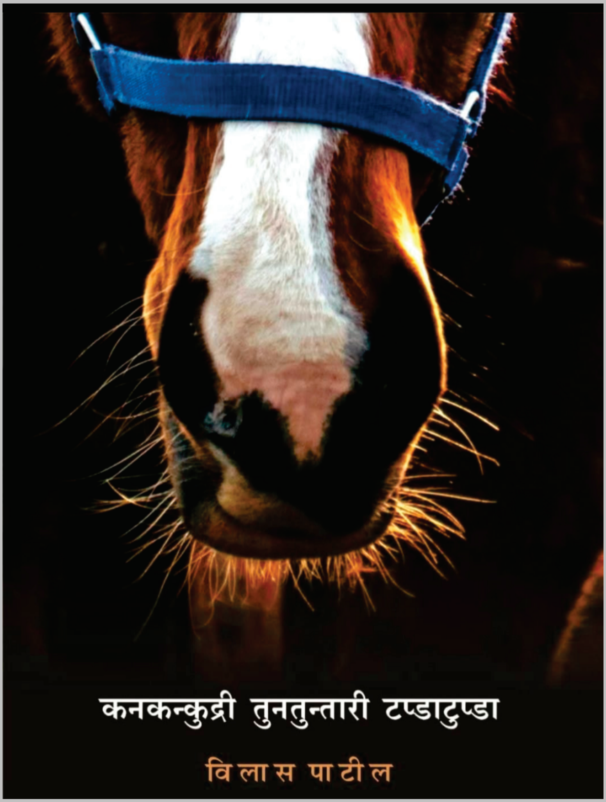

विलास पाटील यांचा वैशिष्ट्यपूर्ण नावाचा नवा कविता संग्रह उपलब्ध झाला आहे. आकृतीबंधाचं एक अत्यंत वेगळे रूप या कवितेत निर्माण केलं आहे. भाषेच्या व्याकरणाची मोडतोड करत, तिला विरूप करत एक वेगळीच भाषा या कवितेत निर्माण केली आहे. विलास पाटील यांनी एक मराठी भाषेला न पेलणारा प्रयोग केला आहे. हा काव्यसंग्रह संग्रही असावाच असा आहे. – नितीन भरत वाघ

कवी
विलास पाटील
भ्रमणध्वनी: ९८६०८७५३२२

प्रकाशक
शब्द पब्लिकेशन
भ्रमणध्वनी : ९८२०१४७२८४

प्रति, __________

Book-Post

इंटरनेट आवृत्तीचे संकेतस्थळ
https://aksharwangmay.org

प्रेषक,
डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी, 'प्रणव' रुक्मे नगर, थोडगा रोड, अहमदपूर, जि. लातूर–४१३५१५

'अक्षर वाङ्मय' हे मासिक प्रकाशक रेखाताई नानासाहेब सूर्यवंशी यांनी प्रतीक प्रकाशन, 'प्रणव' रुक्मे नगर, थोडगा रोड, अहमदपूर, जि. लातूर-४१३५१५ येथे प्रकाशित केले.